

EN UNIK PRODUKTMÄRKNING

Med inriktning på utveckling och ökat inflytande
för människor i länder med utbredd fattigdom

Försäljningen av Fairtrade-märkta¹ produkter i Sverige och internationellt bidrar idag till förbättrade arbets- och levnadsvillkor för 1,6 miljoner odlare och anställda i 75 länder runt om i världen. Sedan starten för 20 år sedan har kriterier, kontrollsystem och kunskapsstödet till de certifierade producenterna utvecklats kontinuerligt. Detta har möjliggjorts genom ett växande intresse för Fairtrade bland såväl konsumenter som företag, organisationer och andra aktörer – både i Sverige och internationellt.

År 2015 uppgick den totala konsumtionen av Fairtrade-märkta produkter internationellt till 7,3 miljarder euro i konsumentvärde². I en del länder är nu marknadsandelen för Fairtrade över 20 procent inom vissa produktgrupper. I Sverige som konsumentmarknad ökade försäljningen med 19 procent under 2015. 86 procent av svenska konsumenter säger sig idag känna till Fairtrade och av dessa uppger 86 procent att de köper Fairtrade-märkt varje månad.³

Allt fler företag och märkningar ställer idag etiska krav, till exempel genom att säkerställa att ILO:s kärnkonventioner⁴ efterlevs. Det är en positiv utveckling. Samtidigt är det inte alltid lätt för konsumenten att hålla reda på de olika märkningarna och begreppen. Det är viktigt att tydliggöra att Fairtrade är den enda produktmärkning som uppfyller de internationella Fairtrade-kriterierna, utarbetade av Fairtrade International. I det här dokumentet beskrivs vad dessa kriterier innebär och vad som är särskiljande för Fairtrade som produktmärkning.

Utgångspunkten för Fairtrade-märkningen

Fairtrade är den enda produktmärkning vars kriterier syftar till att motverka fattigdom och stärka graden av inflytande och medbestämmande bland människor i världens utvecklingsländer. Ingen annan produktmärkning har detta som sin utgångspunkt. Kriterierna baseras på ILO:s konventioner om mänskliga rättigheter i arbetslivet samt syftar till ekonomisk, social och miljömässig utveckling.

Andra märkningar med etisk inriktning har till exempel som huvudsyfte att skydda miljön eller att öka transparensen i handelskedjan. De varken arbetar med, eller gör anspråk på att arbeta med, att bidra till att öka producenternas möjligheter att själva påverka sin framtid.

¹ Fairtrade är det internationella namnet för de värden som också representeras av namnet Rättvisemärkt. I maj 2010 gick vi över till att kommunicera det internationella namnet även på den svenska marknaden.

² Fairtrade Internationals årsrapport 2015–2016. För aktuella siffror, se www.fairtrade.net.

³ TNS-SIFO februari 2016.

⁴ International Labour Organisation (ILO) är ett FN-organ som tar fram internationella normer för arbetsmarknaden för att skydda de mänskliga rättigheterna. Kärnkonventionerna omfattar förbud mot tvångs- eller obligatoriskt arbete, föreningsfrihet och organisationsrätt, kollektiv förhandlingsrätt, lika lön för män och kvinnor, diskriminering, minimiålder för arbete och förbud mot barnarbete.

Kort historik

Fairtrade⁵, som en märkning på produkter, initierades av internationella utvecklings- och biståndsorganisationer under 80- och 90-talen. Målsättningen var fattigdomsbekämpning och hållbar utveckling.

De internationella Fairtrade-kriterierna är utformade med syfte att motverka obalansen i handelsrelationerna och de osäkra marknaderna inom den konventionella handeln. Kriterierna omfattar såväl odlaren/producenten som köparen (dvs exportören/importören).

Fairtrade – en unik produktmärkning

Till skillnad från andra produktmärkningar innebär Fairtrade ökat inflytande för producenterna och skapar förutsättningar för utveckling. Detta sker på följande sätt:

- 1) Ett minimipris som täcker produktionskostnaden
- 2) En extra premie till producenten med syfte att utveckla lokalsamhället och höja levnadsstandarden för de människor som lever där
- 3) Kriterier med inriktning på utveckling för socialt och ekonomiskt utsatta odlare som jobbar inom småskaligt jordbruk
- 4) Kriterier med syfte att öka anställdas inflytande, genom bland annat en demokratiskt tillsatt kommitté som tar beslut om hur premien investeras
- 5) Producenterna är en del av Fairtrade och spelar en viktig roll vid utvecklingen av verksamheten och kriterierna

Dessa särskiljande drag för Fairtrade utvecklas i nedanstående avsnitt.

1) Fairtrade är den enda märkningen som innefattar priser som täcker kostnaderna för en hållbar produktion

Två decennier efter starten är Fairtrade fortfarande den enda märkningen som säkerställer att betalningen till odlarna som lägst ska täcka produktionskostnaden, ett s.k. minimipris. Minimipriset fungerar som en säkerhet för odlarna när världsmarknadspriserna sjunker till nivåer som inte går att leva på.

En kaffeodlare i Ecuador förklarar vad certifieringen har inneburit för honom:

- Under kaffekrisen var vår situation desperat. Vi fick mellan 45 och 55 dollar för 100 pound kaffe ... Många kaffeodlare i Ecuador gav upp. Vi hade inget annat val än att överge kaffeodlingarna. I dag säljer vi 80 procent av vårt kaffe som Fairtrade-märkt. Den viktigaste skillnaden är att det innebär en stabilitet. Vi är inte längre lika känsliga för förändringar på världsmarknaden. Det säger Valentín Chinchay, kaffeodlare och medlem i FAPECAFES, ett Fairtrade-certifierat kaffekooperativ i Ecuador.

⁵ Till en början under olika nationella namn. Starten skedde i Holland 1988, under namnet Max Havelaar. I Sverige kom den första certifierade produkten ut på marknaden 1997, under namnet Rättvisemärkt.

Om världsmarknadspriset för en viss råvara vid något tillfälle överstiger Fairtrades minimipris för denna råvara, måste köparen betala enligt detta högre pris. Minimipriset fungerar just som en "lägstnivå" som inte får understigas. I förhandlingen mellan köparen och odlaren av en Fairtrade-certifierad råvara sätts ofta priset ovan eller långt ovan minimipriset, utifrån konventionella marknads- och produktfaktorer såsom sort, kvalitet, ursprung och volym. Dessutom är odlarna genom kriterierna garanterade ett ytterligare högre pris om råvaran också är ekologiskt certifierad.

Fairtrades minimipris

Minimipriset räknas ut av Fairtrade International och är baserat på information från producenter, handlare och externa rapporter med fokus på hållbar produktion (COSP, Cost of Sustainable Production).

Förfinansiering och långsiktiga handelsrelationer

Kriterierna innebär att odlarna kan efterfråga förfinansiering på upp till 60 procent av det avtalade priset. Denna möjlighet är viktig för odlare som är sysselsatta inom småskalig produktion eftersom tiden mellan investering och försäljning ofta är lång. Därtill ställs det krav på långsiktiga handelsavtal, vilket gör att odlaren i högre grad kan förutse sin ekonomiska situation på längre sikt och planera för framtiden.

2) Fairtrade bidrar till utveckling av lokalsamhället och en högre levnadsstandard – genom premien

Uppköparen av en Fairtrade-certifierad råvara förbinder sig att betala en premie – ett extra ekonomiskt tillskott – till producenten, utöver minimipriset. Premien går till ett separat konto och används för investeringar i lokalsamhället, till exempel en ny skola, utbildning, nya bostäder, daghem och hälsovård, alltså projekt som gynnar fler människor än enbart dem som är sysselsatta inom produktionen. Men premien kan också användas för just utveckling av produktionen, såsom att bekosta en omställning till ekologisk produktion.

Beslutet för hur premien ska användas tas gemensamt av odlarna, vilket är en viktig del i demokratiutvecklingen. Inom Fairtrade-certifierade kooperativ eller liknande organisationsformer tas dessa beslut vid årsmöten, medan man hos producenter med anställd arbetskraft fattar besluten i en demokratiskt vald premiekommitté.

Vid besök hos Fairtrade-certifierade producentorganisationer syns ofta tydliga resultat av premieinvesteringarna. Detta beskrivs i många olika studier⁶. Här är ett utdrag ur en fältstudie från Karibien 2007.⁷

⁶ Några exempel på studier är rapporten [Assessing the Impact of Fairtrade on Poverty Reduction through Rural Development](#) från Ceval Institutet vid Saarland universitetet 2012, eller rapporten [An Evaluation of Fairtrade Impact on Smallholders and Workers in the Banana Sector in northern Colombia](#) från the Corporation for Rural Business Development (CODER) 2014.

⁷ Torgerson, Anna (2007) [Fair Trade and Global Justice: The Case of Bananas in St. Vincent](#). *Cultural Shifts*. <http://culturalshifts.com/archives/163>

- De sociala projekten som finansieras av premien är kanske det tydligaste sättet på vilket Fairtrade direkt bidrar till att utveckla lokalsamhället. På vissa ställen pågick fler än ett projekt. Den övervägande delen av projekten är investeringar i skolor och förskolor ... Flera av de odlare jag pratade med betonade att den sociala premien används för att hjälpa barnen och de kommande generationerna. Premien användes också till:

- Tre hälsoprojekt för att öka tillgången till medicinsk utrustning, som till exempel hjälpmedel för diabetiker.
- Fem idrottsprojekt som bland annat förser cricket-, fotbolls- och softbollslag med utrustning.
- Ett vägprojekt. Tidigare var en del odlare tvungna att gå flera kilometer för att lassa sina bananer. Nu behövs inte det längre och projektet har på det sättet förbättrat livssituationen för de som bor i St Croix.

Viktigt att notera är att premien är en separat och extra inkomst utöver själva priset för råvaran. Andra certifieringar och företag har varianter av prispremier/bonusar, men då kopplat till råvarans beskaffenhet och ej med inriktning på demokrati- och samhällsutveckling.

3) Kriterier med inriktning på utveckling för socialt och ekonomiskt utsatta odlare inom småskaligt jordbruk

Kaffe, kakao, bomull och ris är exempel på produkter som främst odlas inom småskaligt jordbruk, dvs av enskilda odlare som äger sin egen mark. Odlarna är ofta organiserade i kooperativ, föreningar eller liknande organisationsformer, vilket också är ett krav för att bli Fairtrade-certifierad som producentorganisation inom nämnda produktgrupper.⁸ Fairtrade främjar alltså en demokratisk organisering av odlare och varje individs möjlighet att vara delaktig i de beslut som fattas inom producentorganisationen. Samtidigt bidrar denna organisationsstruktur till skalfördelar och att odlarna får en starkare position på marknaden i förhållande till större plantage.

- Jag är den första kvinna som är medlem i styrelsen. Tack vare detta kan jag påverka andra kvinnor att komma på årsmöten, att själva vilja bli invalda i styrelsen. Fler kvinnor vill nu vara med och bestämma. Det säger Belaynesh Mamo, kaffeodlare på Sidama i Etiopien

Resultatet blir också att familjer kan stanna kvar på sin gård och bruka sin mark, producera mat och bidra till en positiv utveckling av ekonomin på landsbygden. Alternativet för många odlare, särskilt i tider av låga världsmarknadspriser, är att flytta till in till städerna och där ytterligare bidra till den ökande befolkningmängden och till ett ensidigt beroende av att kunna köpa mat för att överleva. Genom Fairtrade-certifieringen får de istället tillgång till en internationell marknad, ökad försäljning och högre intäkter, och därmed möjlighet att ta de egna första stegen mot högre levnadsstandard.

⁸ Undantaget är kontraktproduktion. Det gäller ris och bomull i Indien och Pakistan då producenter inte är organiserade utifrån demokratiska strukturer. I dessa fall kan producenter bli certifierade genom en "Promoting Body", till exempel en ideell organisation, tillverkningsföretag eller privat företag som de är kontrakterade av och som är villiga och har möjlighet att bidra till deras sociala och ekonomiska utveckling.

I och med att Fairtrade internationellt växer stadigt, kan kriterierna i framtiden att komma att omfatta fler produktgrupper och produktionsmetoder. Principen om att bidra till utveckling för socialt och ekonomiskt utsatta odlare/producenter kvarstår dock.

4) Kriterierna syftar till att öka anställdas inflytande

Te, bananer, vindruvor och blommor tillhör några av de produktgrupper som främst odlas på stora plantage/farmer. De internationella Fairtrade-kriterierna gäller här för anställd arbetskraft, med krav på bland annat organisationsrätt, ökat inflytande för de anställda och att företaget de jobbar för ger dem del av de fördelar och de högre intäkter det innebär att vara certifierad och att sälja råvaran/produkten som Fairtrade-certifierad.

Kriterierna för anställd arbetskraft baseras på de grundläggande ILO-konventionerna för mänskliga rättigheter i arbetslivet, samt syftar till ekonomisk utveckling och ökad miljöhänsyn. Kriterierna som rör ekonomisk utveckling ska bland annat säkerställa att premien används till investeringar som gynnar de anställda, deras familjer och lokalsamhället. Premien får inte användas för att gynna företaget eller företagsledningen.

Premiekommittén består av en majoritet valda representanter för de anställda samt en viss representation från företagsledningen, vars roll är att stödja och assistera kommittén i arbetet med att administrera premieanvändningen. Premiekommittén bestämmer vilka projekt premien ska investeras i efter att ha konsulterat de anställda vid till exempel årsmöten. Representanterna i kommittén får utbildning i ekonomi, protokollföring och administration för att stärkas i sin roll inom kommittén.

- Jag har plockat te i elva år. Det gör mig stolt, för med min inkomst kan jag se till att mina barn får en bättre utbildning. Under 2003-2004 var jag medlem i premiekommittén. Jag kände mig väldigt uppskattad och respekterad, speciellt då jag var med och utvecklade vårt vattenprojekt. Det säger Kalnie (till vänster på bilden), teplöckare och tidigare representant i premiekommittén vid teplantaget Idulgashinna på Sri Lanka.

Arbetet inom premiekommittén har också flera positiva effekter utöver själva administrationen av premien, till exempel att relationerna mellan ledning och anställda stärks samt att de anställda får ökade kunskaper inom ledarskap, kommunikation och projektledning. Sammantaget stärker allt detta de anställdas inflytande och självständighet på arbetsplatsen.

5) Producenterna är en del av Fairtrade och spelar en viktig roll vid utvecklingen av verksamheten och kriterierna

Producenterna är medlemmar i Fairtrade International och har representanter i Fairtrade Internationals högsta beslutande organ.⁹ Styrelsen väljs av de nationella märkningsinitiativen¹⁰ och producentnätverken¹¹. Bland styrelsemedlemmarna finns representanter för märkningsinitiativen, certifierade producenter, företag (till exempel importörer/exportörer) samt externa experter. Styrelsen utser i sin tur en ekonomikommitté, en nomineringskommitté samt en kriteriekommitté.

Genom styrelsen och kommittéerna är producenterna delaktiga i beslut som gäller den övergripande verksamheten samt i arbetet med att sätta minimipriser, premier och utveckla kriterier. Denna typ av organisationsstruktur gör producenterna till en viktig del av Fairtrade internationellt, med möjlighet att påverka beslut som är avgörande för deras framtid.

Ytterligare aspekter som skiljer Fairtrade från andra etiska märkningar och initiativ

Stor geografisk spridning och ett tjugotal produktgrupper

Fairtrade har en större geografisk spridning än någon annan etisk märkning, med Fairtrade-certifierade producentorganisationer i drygt 75 länder och försäljning av deras råvara/produkter i fler än 140 länder.¹² Kriterierna omfattar ett tjugotal produktgrupper.

Oberoende kontrollorgan med ISO65-ackreditering

Kontrollerna utförs av Flocert, ett oberoende internationellt certifieringsorgan med ISO 17065-ackreditering¹³. Ackrediteringen gjordes hösten 2007 och Flocert blev då den "första certifieringen för utveckling"¹⁴.

Handelstransaktionen kontrolleras

Utöver att certifiera producenten är Fairtrade den enda certifiering som också innebär kontroller av handelstransaktionen mellan producenten och det företag som köper deras råvara. Det säkerställer att producenten verkligen gynnas av de fördelar certifieringen ger.

Krav på mängden Fairtrade-certifierad råvara i en produkt som bär Fairtrade-märket

För att produkter ska få bära Fairtrades certifieringsmärke gäller regeln att all råvara som kan vara Fairtrade-certifierad i en produkt måste vara det. Vissa andra märkningar godtar att enbart 30 procent av innehållet i produkten är certifierad för att den ska kunna märkas.

⁹ Fairtrade International är en icke vinstdrivande organisation.

¹⁰ Märkningsinitiativ är de nationella organisationer som på konsumentmarknader marknadsför Fairtrade-märkta produkter och licensierar certifieringsmärket till leverantörerna. I Sverige sköts detta arbete av Fairtrade Sverige AB och Föreningen för Fairtrade Sverige.

¹¹ Producentnätverken utser representanter för de Fairtrade-certifierade producentorganisationerna till styrelse och andra beslutande organ inom Fairtrade International.

¹² Fairtrade Internationals årsrapport 2015–2016. För aktuella siffror, se www.fairtrade.net

¹³ ISO65 är den ledande internationella kvalitetsnormen för certifieringsorganisationer.

¹⁴ Citatet kommer från ISO.

För Fairtrade-märkta produkter bestående av endast en råvara, t ex kaffe och vin, är alltid 100 procent av råvaran certifierad i enlighet med internationella Fairtrade-kriterier. För sammansatta produkter, t ex glass och kakor, gäller regeln att all råvara som kan vara Fairtrade-märkt skall vara det.

Som komplement till befintlig Fairtrade-märkning finns även Fairtrades råvaruprogram (Fairtrade Sourcing Programs) med fokus på bomull, kakao och socker. Programmet innebär att företag kan köpa upp endast en Fairtrade-certifierad råvara, för t ex en hel produktserie eller för en mer generell hållbarhetsatsning, varpå detta sedan kommuniceras genom ett speciellt programärke för den specifika råvaran.

Inte bara kontroller – även stöd i utvecklingsprocessen

Fairtrade handlar inte bara om inspektioner för att kontrollera att kriterier uppfylls. En viktig del i arbetet är ge producenterna stöd i sin utvecklingsprocess och i att rätta till eventuella problem som upptäcks vid inspektionerna. Detta stöd ges av Fairtrade Internationals regionala representanter som kontinuerligt besöker producenterna och informerar om kriterierna – till exempel kring de anställdas rättigheter att organisera sig fackligt eller hur diskriminering förhindras på arbetsplatsen. De hjälper till att anordna kurser och utbildningar för såväl ledning som anställda.

Korta fakta om Fairtrade

Varje gång du väljer Fairtrade-märkt bidrar du till att odlare och anställda kan förbättra sina arbets- och levnadsvillkor. Fairtrade är en oberoende certifiering med kriterier för ekonomisk, social och miljömässig hållbar utveckling i länder med utbredd fattigdom.

- Odlare och anställda får förbättrade ekonomiska villkor
- Premier till investeringar i lokalsamhälle och verksamhet
- Barnarbete och diskriminering motverkas
- Demokratin och organisationsrätten främjas
- Miljöhänsyn och ekologisk produktion främjas

Idag finns det ett brett utbud av Fairtrade-märkta produkter att välja bland, till exempel kaffe, te, kakao, drickchoklad, chokladkakor, bananer och annan färskt frukt, juice/läsk, ris, quinoa, glass, socker, kryddor, nötter, snacks/godis och honung. Dessutom går det att köpa Fairtrade-märkt vin, blommor, sportbollar, och produkter som innehåller Fairtrade-märkt bomull.

Kontrollerna utförs av Flocert, ett oberoende kontrollorgan med ISO 17065-ackreditering. Fairtrade-märkta varor säljs idag globalt i fler än 140 länder.

Läs mer på www.fairtrade.se